

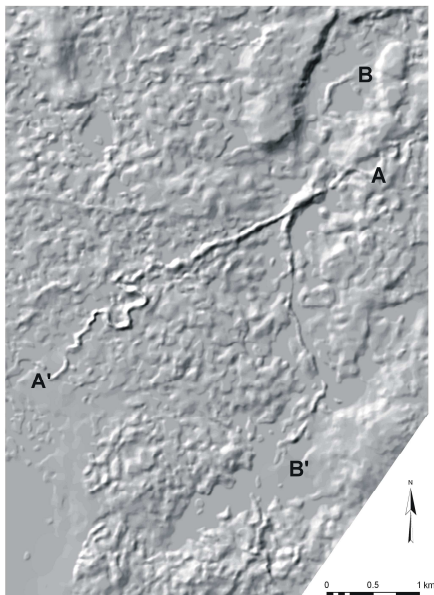
Wycieczka terenowa B: Pradolina Wisły i sandrem Brdy w Bory Tucholskie

Stanowisko 4 – Wilcze

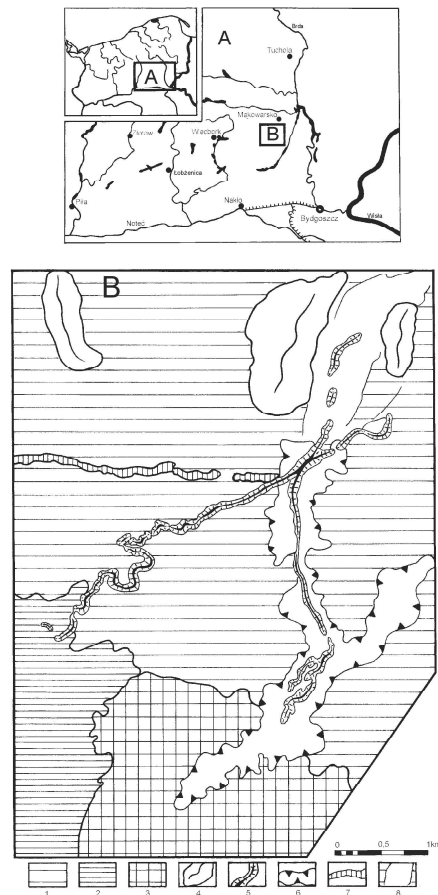
Ozy okolic Wilcza i Łąska Wielkiego

Adam Krupa

Na Pojezierzu Krajeńskim, w pasie od Mąkowska na wschodzie po Złotów na zachodzie oraz od okolic Łobżenicy na południe od Więcborka po Tucholę na północy (Ryc.2.) stwierdzono do chwili obecnej występowanie 48 ozów (46 wg Pasierbskiego 2003), których tak duże nagromadzenie (porównywalne z obszarami tarcz krystalicznych Skandynawii i Kanady) można wiązać z silnym uszczelinieniem łądolodu, powstającym w efekcie surge'u (Pasierbski 2003) i wyzwoleniem dużej ilości wód roztopowych, mających dzięki szczelinom łatwy i szybki dostęp do strefy subglacjalnej łądolodu, w której rozwijał się tunelowy system drenażu odpowiedzialny właśnie za powstanie form ozowych. Obecny układ ozów Krajny odzwierciedla końcowe stadium funkcjonowania tego systemu w szybko zamierającym łądolodzie.

Ryc.1.

Ryc.2.

Ryc. 1. Numeryczny model rzeźby (DEM) obszaru położenia ozów Wzgórze Grzywa i łąskiego

Ryc. 2. Szkic geomorfologiczny obszaru położenia ozów Wzgórze Grzywa i łąskiego

Oznaczenia na mapie: 1- wysoczyzna morenowa; 2- niecki glacialne; 3- pagórki i wzniesienia morenowe; 4- megadrumliny; 5- wały ozów; 6- rynny subglacjalne; 7- formy wypełnień szczelin; 8 – rynny i krawędzie glacialne

Oznaczenia: A – A' oz Wzgórze Grzywa; B – B' oz łąski

Ozy Wzgórze Grzywa i łąski (Ryc.1., 2.) należą do najciekawiej wykształconych i najlepiej zachowanych tego typu form na Pojezierzu Krajeńskim. Stanowią one unikalny i nieco odmienny od prezentowanego wcześniej (Pasierbski, Krupa 2000), przykład krzyżowania się, bądź nakładania się na siebie dwóch ozów o odmiennym przebiegu w terenie. Występują one w obszarze o bardzo urozmaiconej rzeźbie. Jest to głównie wysoczyzna morenowa, miejscami pagórkowata (zdrumlinizowana) oraz dno rozległego końcowego zagłębienia wnętrza lobu Wiskitna (tzw Bagno Głusza). W części północnej obszaru (Ryc.1.) występują duże formy drumlinowe (tzw megadrumliny, Pasierbski 2003) o często złożonej morfometrii z szeregiem niewielkich, drugorzędnych form na grzbietach. W części wschodniej przebiega południkowo obniżenie rynnowe, najprawdopodobniej o charakterze rynny glacialnej w części północnej, a rynny subglacialnej o słabo zaznaczonych krawędziach w części środkowej i południowej. Obniżenie to jest wypełnione materiałem biogenicznym (torfy, gytie). Środkiem tej rynny biegnie, niemal nieprzerwanie, grzbiet ozu łąskiego (ok. 5 km długości wraz z przerwami). Jest on na ogół niskim i wąskim wałem z jedną wyraźną kulminacją w miejscu wspomnianego połączenia z grzbietem ozu Wzgórze Grzywa. Oz Wzgórze Grzywa jest również formą ciągłą na znacznej długości (ok. 6 km), przekraczająca rynnę, biegnącą w obszarze wysoczyznowym i przekraczającą obszar niecki glacialnej lobu Wiskitna (końcówka ozu poza mapą) (Pasierbski 2003). Na uwagę zwraca bardzo kręty przebieg tego ozu w jego części południowej. Nie został wyjaśniony do dziś mechanizm tworzenia się tego rodzaju skomplikowanych form „meandrujących” w środowisku subglacialnym, przy czym nie chodzi tu o często spotykany, sinusoidalny przebieg wału, ale o formy znacznie bardziej kręte, jak ta w przypadku ozu Wzgórze Grzywa. Oz łąski pojawia się po raz pierwszy na mapie morfogenetycznej Pojezierza Krajeńskiego (Pasierbski 2003), natomiast oz Wzgórze Grzywa został znaleziony i pokrótce opisany przez Murawskiego w niepublikowanej pracy doktorskiej (1973). Oba ozy znane były do tej pory jedynie w swojej części środkowej i południowej (czyli od miejsca owego złączenia), natomiast przedłużenie obu form w kierunku północnym i północno – wschodnim udało się odczytać m. in. map topograficznych w skali 1: 10 000 i wykonanego na ich podstawie numerycznego modelu rzeźby (DEM – digital elevation model) (Ryc.1.). Dodatkowo

przeprowadzone obserwacje terenowe potwierdziły ową analizę. Ozy te posiadają pokrywę gliny zwałowej na grzbietach (zwłaszcza w miejscu ich skrzyżowania, gdzie miąższość gliny sięga 3 i więcej metrów), przy czym oz łąski zakończony jest w południowej części rynny przez charakterystyczne „wypusty” ginące stopniowo w torfach, pozbawione tej pokrywy, co może sugerować ich końcowy przebieg w warunkach otwartych szczelin zamarłego łądolodu. Wykonane wiercenia próbne w grzbietach ozów i ich otoczeniu wskazują na to, że oba ozy są formami zakorzenionymi na co najmniej kilka metrów, powstałymi przez wypełnienie osadem tuneli wyciętych w podłożu łądolodu, stąd ich subglacialna geneza nie ulega wątpliwości, a możliwy jest również do przyjęcia rozwój ozu łąskiego w zmieniających się czasowo i przestrzennie warunkach, począwszy od subglacialnych, a na otwartej szczelinie kończąc.

Badania ozów Pojezierza Krajeńskiego są prowadzone z wykorzystaniem środków finansowych z grantu MEN nr **2 P04E 015 29**.

Literatura:

- Murawski T., 1973, Ozy Wysoczyzny Krajeńskiej i ich rola w krajobrazie polodowcowym, maszynopis w Bibl. Uniw. Gdańskiego.
- Pasierbski M., 2003. Budowa wewnętrzna i mechanizm przekształceń wieńcowskiej strefy marginalnej, Top Kurier, Toruń.
- Pasierbski M., Krupa A., 2000. Morfologia, budowa wewnętrzna i mechanizm rozwoju ozów koło Kamienia Krajeńskiego, (w:) Dawne i współczesne systemy morfogenetyczne środkowej części Polski Północnej, V Zjazd Geomorfologów Polskich, Toruń.